

مطالعات زبان و ادبیات

تهران - اسفند ۱۳۹۶

بررسی ساخت‌های تصویر زمان در تاریخ جهانگشای جوینی

وحید مبارک*^۱، مریم اکبری^۲

۱- استادیار دانشگاه رازی کرمانشاه.

۲- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه رازی کرمانشاه.

خلاصه

بررسی فرایند آفرینش صور خیال و تصویرهای بلاغی برای شناخت درونمایه‌های شعر یا نثر، یکی از مسیرهای قابل اعتماد راه‌یابی به دنیای ذهن و زبان شاعر یا نویسنده و دست‌مایه‌ای مناسب برای شناخت وضع ادبی، اجتماعی و سیاسی روزگار آنها می‌باشد. نثر تاریخ جهانگشای جوینی سرشار از تصویرهای شاعرانه متنوع است که می‌تواند از این منظر، بررسی شود. از این رو، پژوهش حاضر، بر آن است تا صورهای گوناگون تصویر زمان که با برخی از عناصر طبیعی از قبیل: طلوع، غروب، شب، روز، فصل‌های سال، پیوند دارد، تحلیل کند. دقت در فرایند آفرینش صور خیال و تصویرهای بلاغی به کار رفته در این متن تاریخی - ادبی، نشان می‌دهد؛ روحیه‌ای حماسی بر ساختار بیشتر تصاویر آن حاکم است و عناصر خیال این تصاویر را استعاره مکنیه، تضمین، و تشبیه که رنگ حماسی و سپاه‌گیری در پرداخت آنها نمود بسیار بارزی دارد، می‌سازند. کلمات کلیدی: جهانگشای جوینی، صور خیال، زمان، استعاره مکنیه، تشخیص، تشبیه.

۱. مقدمه

بررسی فرایند آفرینش صور خیال و تصویرهای بلاغی از این نظر اهمیت دارد که خیال‌های شاعرانه نمایانگر روحیه مؤلفان آنهاست و به کمک این تصاویر شناخته می‌شود و علاوه بر این، در برانگیختن عواطف و احساسات مخاطب تأثیرگذار است. تصویرسازی هر مؤلف ریشه در زندگی، اندیشه و شخصیت او دارد و به خوبی در آثارش تجلی می‌کند. با بررسی آثار هر مؤلف می‌توان بین تصاویر آفریده دستگاه ذهن و زبان او، با زندگی و شخصیت‌اش روابط گوناگونی را شناسایی کرد که به درک بهتری از چرایی شکل‌گیری آن صور خیال و نیز ارزش ادبی کار وی خواهد انجامید. نثر جهانگشا سرشار از تصاویر شاعرانه‌ای است که نویسنده آن کوشیده است با تصویرسازی‌های مختلف، اندیشه‌ها، عواطف و حالات روحی مختلف حاکم بر خود و محیط اجتماعی روزگارش را به نمایش بگذارد و تأثیر بازتاب حوادث محیط پیرامون را بر دستگاه ذهن و زبان و پرداخت‌های هنری کار خویش - اگرچه به طور غیر مستقیم - نشان دهد.

افزون بر این، باید اشاره کرد؛ «خیال شاعرانه، محصور در وزن و مفاهیم شعر منظوم نیست. بسیاری از تصرفات ذهنی مردمان عادی یا نویسندگان در محور همین خیال‌های شاعرانه جریان دارد» (شفیعی کدکنی، ۱۳۶۶: ۴). و بدیهی است که در این فرایند، عنصر تخیل نقش اساسی در این خیالپردازی‌ها و تصویرسازی‌ها دارد. زیرا «هاده اصلی اثر ادبی، تخیل است و اهمیت تخیل در اثر ادبی تا حدی است که خواجه نصیرالدین طوسی، شعر را کلام مخیل شمرده» (فضیلت، ۱۳۹۰: ۱۴).

* استادیار دانشگاه رازی کرمانشاه،

Email: Vahid.mobaraK@yahoo.com